

Négyszállási adatok a keresztleetlen gyerek eltemetéséhez

SELMECZI LÁSZLÓ

A Magyarság Néprajza a keresztleetlen gyerek eltemetéséről a következőképpen tudósít: „A keresztleetlen kisgyereket fazékban vagy ládában pap nélkül viszik ki és ássák el a temető árkába, vagy a bába viszi ki este s titkon valamely sírba ássa.¹ ... ismerünk egy Árpád-kori sírt, amelyben egy cserépköcsögben gyermek csontvázat találtak.”²

Pócs Éva/a Néprajzi Lexikon vonatkozó címszavában többek között azt írja, hogy a „keresztleetlen gyerek összefüggésben bizonyos egyházi előírásokkal — még a 20. sz.-ban is sok helyütt különleges elbánásban részesült: gyakran nem temették pappal, temetőbe, hanem a temető mellé, árok szélére, kerti fa alá; nem koporsóban, hanem kis ládában, esetleg rongyba csavarva vagy fazékban. Gyakran kapott más lehetetlennél nem vagy kevésbé szokásos mellékletet: pl. pénzdarabokat, hogy a túlvilágra vezető útján vámot tudjon fizetni, vagy fizetni tudjon az ott keresztelő Szent János által végrehajtott keresztelésért.”³

Az újabb gyűjtéseket tartalmazó összefoglalások a keresztleetlen gyerek fazékban történő eltemetésére vonatkozóan már nem tartalmaznak adatokat. Pl. Kapros Márta az Ipoly-menti községekben végzett gyűjtéseit összefoglaló monográfiájában már csupán azt tudta rögzíteni, hogy „a kis halottat csak egy pelenkának készített vászondarabba csavarták, s papírdobozba tették. Esetleg egy kis faládikát (katula, katulka) tákkolt össze számára az apa.”⁴

A Szolnok Megyei Néprajzi Atlasz adatai szerint Szolnok megye településeink túlnyomó részén, így pl. Jászfényszarun, Jászszentandrásón, Jászdózsán, Pusztamonostoron, Jászfákóhalmán, Jászberényben, Jásziványon, Alattyánon, Jászsalsószentgyörgyön, Szolnokon, Szajolban, Zagyvarékason, Besenyszögön, Kótelken, Tisasúlyon, Tiszaburán, Abádon, Szalókon, Tizaszentimrén, Tiszaigaron, Tiszaderzsen, Tiszaórsön, Tiszaszöllösön, Tiszaörvényen, Kunmadarason, Kunhegyesen, Karcagon, Fegyverneken, Kisújszálláson, Törökszentmiklóson, Mezőtúron, Mesterszálláson, Kunszentmártonban, Szelevényen, Csépán, Tisasason, Tiszaugon, Tiszakürtön és Cibakházán a keresztleetlenül meghalt gyereket

1 A Magyarság Néprajza IV, 306.

2 A Magyarság Néprajza IV, 307.

3 Pócs E., 1980. 157.

4 Kapros M., 1986. 182.

deszkaládában temették el.⁵ Csupán az egykori Szalókon (Tiszaszalók, ma Abádszalók) és Tiszaderzszen őrződött meg az emlékezetben mint archaikusabb temetkezési szokás a keresztleetlen gyerekek cserépfazékban való eltemetése.⁶

Kétségtelen tény, hogy a keresztleetlen gyerekek cserépfazékban történő eltemetésére vonatkozóan, leszámítva a feltehetően bizonytalan hitelű, Árpád-korinak vélt sírt, amelyben egy cserépköcsőben gyermekcsontvázat találtak, eddig nem rendelkezünk régészeti bizonyossággal.

Az egykori Négyszállás II. számú középkori temetőjében, amelynek szentelt földje a jászok betelepülését megelőző időkből egy a tatárjárás-kor elpusztult magyar település félköríves apszisú, XI. századi templomának alapjait, s több erre az időszakra datálható temetkezést, a megromlott Árpád-kori templom helyett a jászok által emelt négyszögletes szentélyű templom alapjainak maradványait, s a jász település lakosságának a XIII. század második felétől a XVI. század végéig ide temetett sírjait tartalmazta, feltártunk három olyan sírt, amely abban az időben került a földbe, amikor a temető már nem volt használatban, Négyszállást már régen nem lakták, mint település egyszer s mindenkorra megszűnt létezni, sőt mi több, templomának maradványait is lebontották, s az így nyert köveket a jászdozsai templom építése során használták fel.⁷

Ezek a sírok az előkerülés sorrendjében a következők:

290. sír: Hetven cm mélységben csecsemő csontjai. Koporsó nyomai nem voltak megfigyelhetők. A koponyatájékról kettő pénzdarab, Mária Terézia (1740—1780) réz dénárja került elő.⁸

577. sír: Harminc cm mélységben cserépköcső (vékonyfalú, vörösre égett, máztalan, kívül földfestékekkel festett) eke által összezúzott töredékei, köztük csecsemő csontmaradványai és egy kopott, meghatározhatatlan pénzdarab. A kerámia alapján a sír a XVIII. századra datálható.

578. sír: Harminc cm mélységben cserépköcső (vékonyfalú, téglaszínűre égett, máztalan, a peremen belül széles sávban zöld mázcsikkal, egy szalagfüllel) eke által összezúzott töredékei, köztük csecsemő csontmaradványai, Mária Terézia réz dénárja és két db átfúrt állatcsontocska (talizmár, ongon).

A néprajzi leírások alapján nem kétséges, hogy az ismertetett három temetkezés a négyszállási temető területén a XVIII. század második felében földbe ásott keresztleetlen gyerek sírja. Ezt megerősítette Nagy Jusztina (63 éves) jászárokszállási születésű, szegényparaszti származású, 1945 után a fővárosba került adatközlő is, aki arra a kérdésre, hogy tudja-e, kiket szoktak cserépköcsőben eltemetni, azt válaszolta, hogy a koraszülött, keresztleetlen gyerekeket.

5 Itt szeretnék köszönetet mondani Gulyás Évának önzetlen segítségéért és azért, hogy a Szolnok Megyei Néprajzi Atlasz általa összefoglalt, a témára vonatkozó adatait rendelkezésemre bocsátotta. Gulyás É., é. n., 4.

6 Gulyás É., é. n., 5.

7 Palugyay I., 1854. 137.

8 Huszár L., 1979. 265—266.

Az eltemetés módja (cserépköcsőben — adott esetben tejesköcsög?) mellett a pénzmelléklet is jellemzője a keresztleetlen gyerek eltemetésének.⁹

A Szolnok Megyei Néprajzi Atlasz adatai szerint a megye katolikus vallású részein, (Jászság, Szolnok környéke, Tiszazug) általánosan ismert volt az a szokás, hogy a keresztleetlenül meghalt gyermek kezébe pénzt tettek.¹⁰

További kutatást kíván az 578. sírból előkerült két darab átfúrt állatcsontocska, amelyet a nyakba akasztva viseltek. Eddigi ismereteink alapján ezek a talizmánként viselt állatcsontok a keleti eredetű népek ősi szellemkultuszának, burját—mongol kifejezéssel élve ongon-kultuszának, amely századunkig élő hit maradt Szibériában, időben legkésőbbi hazai tárgyi műveltségbeli bizonyosságai.¹¹

A keresztleetlen gyerekek Négyszálláson feltárt sírjai bővítették az eltemetésükre vonatkozó ismereteinket is. A néprajzi szakirodalom eddig nem említette, igaz az emlékezetben a gyűjtések idején már nem is élhetett, hogy a keresztleetlen gyerekeket elpusztult egykori települések pusztatemplom körül lévő (vagy a templom már romjaiban sem állt) felhagyott temetőiben helyezték volna örök nyugalomra. A négyszállási leletek pedig erről tanúskodnak. Hogy a XVIII. század folyamán a keresztleetlen gyerekek ilyen módon való eltemetése nem lehetett egyedi jelenség, szolgáljon bizonyoságul a gyöngyöspatai Szent Péter templom, amely köré az Árpád-kortól a XVI. század közepéig temetkeztek. A templomnak a XIX. század első felében még — romosan is — funkciója volt. Az 1746. és 1766. évi canonica visitatio erre vonatkozó adatait erősítette meg az az 1881. évi feljegyzés, amelynek tanúsága szerint „a Pócza vagy Elómál nevű hegyen (itt helyezkedik el a gyöngyöspatai vár és templom — SL) a szőlők közt egy régi templom romjai közelében szokták elföldelni a keresztség nélkül elhaltakat.”¹²

9 Vö. Róheim G., é. n. 173—179.

10 Gulyás É., é. n. 3.

11 Vö. Dienes I., 1972. 51—53. Zélénine, D., 1952.

12 Szabó J. Gy., 1985. 9.

IRODALOM

Gulyás Éva

Keresztleletlen gyermek. Szolnok Megyei Néprajzi Atlasz II. 87. Kézirat.

Huszár Lajos

1979 Münzkatalog Ungarn von 1000 bis Heute. Bp.

Kapros Márta

1986 A születés szokásai és hiedelmei az Ipoly mentén. Debrecen.

A Magyarság Néprajza I—IV. Bp. 1933—1937.

1952 Le Culte des idoles en Sibérie. Paris.

Palugyay Imre

1854 Jász-Kún Kerületek s Külső Szolnok vármegye leírása. Pest.

Pócs Éva

1980 Keresztleletlen gyerk. In: Magyar Néprajzi Lexikon K-Né. Budapest.

Róheim Géza

é. n. Magyar Néphit és népszokások. Budapest.

Szabó János Győző

1985 A gyöngyöspatai Szent Péter templom.

Agria XXI. Eger.

Zélenine D.